

**КОНЦЕНТРАЦІЯ МІНЕРАЛОГІЧНОЇ ДУМКИ ВОЛОДИМИРА
ВЕРНАДСЬКОГО В ОДНОМУ ТОМІ
(РЕЦЕНЗІЯ НА КНИГУ "МІНЕРАЛОГІЧНА СПАДЩИНА
ВОЛОДИМИРА ІВАНОВИЧА ВЕРНАДСЬКОГО")**

У 2012 р. у Києві вийшла з друку книга "Мінералогічна спадщина Володимира Івановича Вернадського" / Уклад. О.М. Пономаренко, В.І. Павлишин, Г.О. Кульчицька. — К. : Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення імені М.П. Семененка НАН України, 2012. — 832 с. Видання є п'ятим томом ювілейної серії "Вибрані наукові праці академіка В.І. Вернадського", ініційованої Національною академією наук України і присвяченої 150-річчю від дня народження вченого. Книга містить окремі розділи з найвідоміших монографій В.І. Вернадського з мінералогії, а також його статті, що стосуються мінералогії України та організації геолого-мінералогічних досліджень при Українській академії наук. Вибрані праці з мінералогії супроводжує добірка цитат із приватних та службових листів вченого про завдання мінералогії та організацію наукової роботи. Другу частину книги складають статті відомих українських вчених про В.І. Вернадського. Книгу оформлено на високому поліграфічному рівні.

Ця книга — підсумок глибокого науково-історичного дослідження діяльності академіка В.І. Вернадського як мінералога. Ім'я Володимира Івановича Вернадського, видатного вченого і організатора науки, від дня народження якого 12 березня 2013 р. виповнюється 150 років, добре знане в Україні. Рецензована книга може слугувати взірцем бібліографічної літератури, прикладом вдалого й ґрунтовного опрацювання спадщини великого вченого. Книга — колективна праця провідних вітчизняних науковців — характеризується глибоким змістом, повнотою і гарним стилем викладу матеріалу. Укладачам професійно близькі інтереси В. Вернадського.

Дійсний член Петербурзької Академії наук Володимир Іванович Вернадський став одним з ініціаторів створення та перших академіків Української Академії наук (УАН). Перші 12 дійсних членів УАН у 1918 р. уперше одноставно обрали В. Вернадського її президентом. Від того часу минуло майже 100 років. Мінялися влада й назва академії, але структура і статут лишилися майже незмінними.

Сьогоднішня Національна академія наук України (НАН України) продовжує слугувати інтересам держави. На відзначення 150-річчя від дня народження першого президента УАН Президія НАН України ухвалила рішення щодо підготовки і випуску вибраних

праць академіка Володимира Вернадського у 10-ти томах з метою популяризації наукової спадщини геніального ученого-енциклопедиста. Він, як відомо, зробив суттєвий внесок у різні науки — природознавство, хімію, історію, філософію. У коло його інтересів входили геологія та кристалографія, мінералогія та геохімія, радіогеологія та біологія, біогеохімія та філософія, організація та історія науки, виладацька та громадська діяльність.

П'ятий том вибраних праць — "Мінералогічна спадщина Володимира Івановича Вернадського", підготовлений співробітниками Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення імені М.П. Семененка НАН України. Головний редактор тому — член-кореспондент НАН України О.М. Пономаренко.

Мінералогії належало особливе місце у науковому доробку академіка Володимира Вернадського. Він розпочинав свою наукову діяльність як мінералог і лишився мінералогом до кінця життя, незважаючи на захоплення геохімією, радіогеологією, біогеохімією та вченням про ноосферу — науками, фундатором яких він став. Найінтенсивніше він працював у галузі мінералогії в першу третину свого життя (1885—1910 рр.). За твердженням О. Ферсмана, його учня і колеги, третина праць визначного вченого стосується мінералогії. Із семи книг шеститомної серії "Избранные труды

В.И. Вернадского" (М. : Изд-во АН СССР, 1959—1960) три томи можна вважати суто мінералогічними. До царини мінералогії належала, на думку В.І. Вернадського, і "История природных вод", викладена у другій книзі четвертого тому. Учений вважав воду мінералом, само як інші рідкі й газоподібні об'єкти мінералогії, однак цю точку зору й сьогодні не підтримує світова мінералогічна спільнота.

У рецензованій книзі непересічно глибоко опрацьовані питання методології дослідження мінералогічного світу В.І. Вернадським. Укладачі вдало підібрали й розташували праці академіка В.І. Вернадського, фахово їх прокоментували. До п'ятого тому українського академічного видання ввійшли розділи з найвизначніших, бодай почасти й незакінчених, мінералогічних праць вченого: "Опыт описательной минералогии", "История минералов земной коры", "Земные силикаты, алюмосиликаты и их аналоги" (разом з С. Курбатовим), окремі статті: "Задачи минералогии в нашей стране", "О воробьевите и химическом составе бериллов", "О содержании буры в продуктах извержения грязевых вулканов Керчи и Тамани", а також два документи періоду організації Української Академії наук: "Записка академіка В.І. Вернадського про створення Геологічного Комітету при Українській Академії Наук" та "Про національний мінералогічний музей при Українській Академії Наук у Києві". Мова оригіналу збережена. Здебільшого це російська, лише доповідні записки написані В. Вернадським українською.

Підібрані розділи з великих монографій як найкраще ілюструють еволюцію поглядів Володимира Івановича Вернадського в галузі мінералогії. Якщо в "Опыте описательной минералогии" (1908—1922) ми спостерігаємо переважно статичний опис мінералів, то в "Историю минералов земной коры" (1923—1936) уже введено розділи з динамічної генетичної мінералогії. Ідею існування "каолінового ядра" та її розвитку дозволяють зрозуміти розділи з книги "Земные силикаты, алюмосиликаты и их аналоги" (1937). А програмна промова вченого перед науковими працівниками — "Задачи минералогии в нашей стране" (1917—1927) не втратила свого значення і через сторіччя. Нема потреби детально характеризувати праці Вернадського — їх слід читати та вчитися. Можливо, деякі уявлення вченого й застаріли на сьогодні, але методологія добору, опра-

цювання і викладення матеріалу й надзвичайна ерудованість становлять взірць організації наукової роботи.

Окремо слід звернути увагу на один із розділів книги, а саме: "Мінералогічна спадщина В.І. Вернадського в епістоллярному жанрі". Це оригінальний матеріал, підготовлений укладачами за опублікованими листами вченого. На основі листування великого вченого упорядник (Г.О. Кульчицька) виразно окреслює історичні й побутові умови життя вченого. Розділ складається із цитат з листів Володимира Івановича до інших вчених, дружини Наталії Єгорівни, доповідних записок чиновникам. Дружині він виповідає свої думки щодо завдань науки, законів природи, мінералогічних досліджень, збереження природи та земних надр. У листах до академіка О.Є. Ферсмана пропонує до обговорення закони розповсюдження хімічних елементів, кларки і "дихання" планети гелієм. З геологом Б. Лічковим дискутує про будову Землі, пересування материків, біосферу, симетрію та дисиметрію простору. У доповідних записках вищому керівництву пропонує шляхи організації наукової роботи. Згруповані у підрозділи за відповідними темами цитати доповнюють опубліковані праці В. Вернадського.

Плідність ідей вченого спонукає не лише укладачів книги, але і будь-кого з читачів (зокрема і рецензентів) до аналізу і коментарів його здобутків з урахуванням сьогоднішніх знань. Отже, праці В. Вернадського з мінералогії доповнені коментарями відомих українських мінералогів. Це наукові статті, які коротко характеризують життєвий шлях вченого та його внесок у мінералогічну науку. Деякі з них були опубліковані раніше, інші написані спеціально для п'ятого тому "Вибраних праць...". Серед авторів коментарів — сучасники Володимира Івановича, його учні (С. Попов), і представники нового покоління вчених. Читачі мають змогу порівняти оцінку по статті В. Вернадського в Україні незалежній як російського вченого з українським корінням (стаття О. Матковського і П. Білоніжки) і в Україні Радянській (статті О. Поваренних, О. Платонова, М. Щербак). Стаття В. Павлишина характеризує В. Вернадського як реформатора мінералогії та засновника нового напрямку в цій науці — генетичної мінералогії, а стаття В. Семененко висвітлює його роль у розвитку метеоритики. Підбірка зі статей

М. Белова, О. Поваренних і О. Литвина покликає показати трансформування революційних уявлень Володимира Івановича про будову алюмосилікатів після вивчення їх за допомогою методів рентгеноструктурного аналізу. Нарис О. Платонова висвітлює сучасний стан кристалохімії вороб'євіту та інших мінералів із групи берилу. Історію відкриття В. Вернадським (з Я. Самойловим і С. Поповим) Булганацького родовища бору на Керченському п-ові розповіли В. Нестеровський і М. Деяка, незакінчену історію відкриття вернадиту — О. Зінченко. Закликає вважати сферою вивчення мінералогії також рідкі й газоподібні природні сполуки, як це було за часів В. Вернадського, стаття Г. Кульчицької. Коментарі розраховані на широке коло читачів, тому наведені українською та російською мовами. Шкода, що серед наукових коментарів відомих вчених, розміщених у другій частині тому, відсутні відгуки академіка О.Є. Фермана про академіка В.І. Вернадського. На нашу думку, вони були б досить доречними.

Рецензована книга орієнтована, в першу чергу, на мінералогів. Але, без сумніву, викличе зацікавлення істориків науки та всіх, хто цікавиться постаттю академіка Володимира Івановича Вернадського, історією розвитку науки в Україні та світі.

Видання становитиме інтерес також для фахівців державних органів влади та місцевого самоврядування, викладачів, аспірантів і студентів вищих навчальних закладів. Ми переконані, що після прочитання книги читачі заново відкриють для себе праці вченого, чий талант набагато років випередив свій час. Дуже добре, що книга побачила світ у 2012 р., бо в ювілейному 2013 р. цікавість до творчої спадщини В.І. Вернадського зросте і кількість звернень до ґрунтовних літературних джерел збільшиться. Тільки прикро, що тираж книги не надто великий (1000 прим.), отже навряд чи задовольнить попит на неї.

О.В. Чепіжко, В.М. Кадурін